

BELTERÜLET - VÁROSRESZEK
1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS

SZÉKESFEHÉRVÁR
KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
1. KÖTET

2010.

Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmány

SZÉKESFEHÉRVÁR
BELTERÜLET - Városrészek

1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS

ALÁÍRÓLAP

Megbízó: SZÉKESFEHÉRVÁR Megyei Jogú Város
Önkormányzata
8000 Székesfehérvár, Városház tér 1.

Generál tervező:

CSUTI ÁRPÁDNÉ
8000 Székesfehérvár, Pöstyéni u 15

Építész:

CSUTINÉ SCHLEER ERZSÉBET
építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök
kamarai szám: É/1 07-0082/2013
műemlékvédelmi műszaki szakértő

Régészet:

DR. SIKLÓSI GYULA
történelemtudomány (régészet) kandidátusa

Ez a kötet a Megrendelői adatszolgáltatásként rendelkezésünkre bocsátott POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY teljes anyagának beemeléseivel, a vizsgálati és értékelő munkarészek egységes összedolgozásával és a szükséges kiegészítésekkel készült.

Ez a kötet a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY 1.-2.-3. köteteivel együtt kezelendő.

TARTALOMJEGYZÉK a 4/2003(II.20.) NKÖM rendelet szerinti tartalommal

Címlap – Aláírólap - Tartalomjegyzék
BEVEZETÉS

A./ VIZSGÁLAT

1./1. A vizsgált terület elhelyezkedése a várostestben, történeti leírás, térképek

E munkarész külön mellékletben, a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE Örökségvédelmi Hatástanulmány 1. kötetében található

1./2. Székesfehérvár történelmi Belváros 20. századi története

2./ Régészeti örökség

E munkarész külön mellékletben, a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE Örökségvédelmi Hatástanulmány 2. kötetében található

3. / Természet, táj, használat – nem tárgya e tanulmánynak

4.-5.-6.-7. / Épített örökség, Védettségek, Örökségi értékek elemzése, Terület-használat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés rendszerében

E munkarész külön mellékletben, a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE Örökségvédelmi Hatástanulmány 1. és 3. kötetében található

B./ VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK

C./ HATÁSELEMZÉS

1./ Történeti településhálózati követelmények

2./ Természeti, táji hatások – nem tárgya e tanulmánynak

3. / Településkép feltárulásának változásai - Összkép, sziluett

4.-5.-6.-7./ Régészeti emlékek. Történeti térbeli rendszerek alakulása. Műemléki együttesek, műemlékek. Országos védelem. Helyi védelem. Műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának esélyei

8./ Településkarakter változásának hatásai

9./ Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

10./ Folyamatok iránya, visszafordíthatósága

11./ Kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei

ÖSSZEFOGLALÁS

FÜGGELÉK – Nevezetes lakóépületek Székesfehérváron (csak nyomtatott változatban)

- 1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS**
- 2-3. FELSŐVÁROS és C./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
4. PALOTAVÁROS
5. VIZIVÁROS
6. ALMÁSSY-TELEP és környéke
7. BÚRTELEP, VASÚTVÍDÉK, TÓVÁROSI LAKÓNEGYED és környéke
8. MAROSHEGY és F./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
9. ALSÓVÁROS, SÓSTÓ
10. VÁRALJA SOR, ÓRHALMI SZŐLŐK és I./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
11. RÁCHEGY és környéke
12. ÖREGHEGY
13. FEKETEHEGY, SZÁRAZRÉT és D./ , E./ KÜLTERÜLETI RÉSZEK
14. VIDEOTON IPARI PARK és környéke és B./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
15. KÖFÉM, ALBA IPARI ZÓNA és környéke és J./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
16. IKARUSZ, SÓSTÓI IPARI PARK és G./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
- 17-18. CSALA, 18. KISFALUD és A./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
19. BÖRGÖND és H./ KÜLTERÜLETI RÉSZ

BEVEZETÉS

A kulturális örökségvédelmi hatástanulmány megrendelője:

SZÉKESFEHÉRVÁR MJV Önkormányzata
8000 Székesfehérvár, Városház tér 1.

A tanulmány tárgya: KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
Székesfehérvár teljes kül-, és belterületére
egységes szerkezetben a 4/2003(II.20.) NKÖM rendelet
melléklete szerinti tartalommal

Ezen munkarész a 1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS városrészre vonatkozik. A városrészek felosztása a 2009. 11. 24.-i egyeztetés alapján történt.

Ez a kötet a Megrendelői adatszolgáltatásként rendelkezésünkre bocsátott POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY nyomán, teljes anyagának beemelésével, a vizsgálati és értékelő munkarészek egységes összedolgozásával és a szükséges kiegészítésekkel készült.

Előzmények:

Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzata a település teljes közigazgatási területére kiterjedő településrendezési eszközeit a korábbi években hagyta jóvá, ezek a következők:

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ 2001-2010.
Székesfehérvári Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány 2001.

KÖZLEKEDÉSI KONCEPCIÓ – elemző tanulmány

TURISZTIKAI FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ
Kodolányi János Főiskola Turizmus Tanszék 1999.

INTEGRÁLT VÁROSFEJLESZTÉSI STARTÉGIA 2008.

TELEPÜLÉSSZERKEZETI TERV
Pécsi Építész Kör, Horváth Magdolna, Bede István 2004.

SZÉKESFEHÉRVÁR önkormányzata a város érvényben lévő településrendezési terveinek felülvizsgálatához egységes szerkezetű kulturális örökségvédelmi hatástanulmányt kívánt elkészíttetni, amely a település teljes közigazgatási területét érinti. A településrendezési tervekhez, tervmódosításokhoz a 2001. évi LXIV. törvényben (és a 4/2003 (II. 20) NKÖM rendeletben) előírtak szerint örökségvédelmi hatástanulmányt kell mellékelni. A székesfehérvári történelmi Belváros és tágabb környezete területére vonatkozóan 2007. évben már készült örökségvédelmi hatástanulmány, amelyre a POMSÁR ÉS TÁRSAI Építész Iroda Kft kapott megbízást. A Városov Péter okl. építészmérnök, városépítési szakmérnök és munkatársai által összeállított hatástanulmány - a beleegyezésükkel - részét képezi a jelen örökségvédelmi hatástanulmány régészeti és építészeti szakterületi fejezeteinek. Az egyes fejezeteknél feltüntettük a közös szerzői tevékenységet.

E munkarész készítésénél figyelembe vettem és egyes részleteiben felhasználtam a területről 2004-ben PÉCSI ÉPÍTÉSZ KÖR Kft Horváth Magdolna által készített SZÉKESFEHÉRVÁR SZERKEZETI TERVE örökségvédelmi munkarész megállapításait.

A jóváhagyott tervek, koncepciók nyilvánosak, korlátlanul hozzáférhetők, a jóvá nem hagyott terveket, a város alaptérképét és a légifelvételeket a Megrendelő bocsátotta rendelkezésünkre.

Jelen tanulmányt a "szerzői jogról" szóló 1999. évi LXXVI. törvény alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, régészeti lelőhelyre vonatkozó adatok és a tanulmányban közölt fotóanyag nyilvánosságra hozása vagy továbbadása csak a szerzők engedélyével, a 17/2002 (VI. 21.) NKÖM rendelet 7. §, valamint a 47/2001 (III. 27.) Kormányrendelet szabályai szerint történhet.

Jelen átfogó tanulmányban közreadott tanulmányi kéziratokat, nyilvánosan még meg nem jelent kutatási eredményeket a szerzők csak ezen munkában történő közlésre engedélyezik. Más célú felhasználása csak a szerzők külön beleegyezésével lehetséges.

Az örökségvédelmi hatástanulmány módszere:

Székesfehérvár a középkorban az ország egyik „fővárosaként”, illetve a királyi koronázások és temetkezések helyszínéeként a „királyok városaként” is aposztrofálható. A török fennhatóságot követően fejlődése az újkorban is folytatódik. Ennek következménye, hogy Székesfehérvár kulturális örökségi elemekben az országon belül páratlanul gazdag. Az épített örökség nagy része a történelmi belváros területén található, ennek feldolgozása már több ízben megtörtént. A legnagyobb szabású munka a 1986 – 90-ben a Fejér Megyei Tervező Iroda – Schulz István és munkatársai által készített Székesfehérvár (városközpont) Műemléki Rehabilitációs Részletes Rendezési Terve tudományos előkészítő munkarésze volt. A város egyéb területeire ilyen átfogó és részletes tudományos vizsgálat nem történt. Ennek pótlása túlnő ezen tanulmány keretein és lehetőségein. Azonban felhívjuk a figyelmet, hogy egyes területekre a tudományos vizsgálat elvégzése rendkívül fontos.

A fenti szempontokat figyelembe véve és az említett fontos korábbi kutatásokat áttanulmányozva a jelen tanulmány felépítését és tartalmát az alábbiak szerint határoztuk meg.

- A tanulmány a 4/2003. (II.20.) NKÖM rendeletben meghatározott tartalmi követelmények figyelembe vételével készült..
- Az épített örökség tapasztalt gazdagsága miatt az örökségi elemek összességét e tanulmány nem képes teljes körűen ismertetni. Viszont igen széles keresztmetszetben tárja fel mindazon értékeket, melyre alapozva a további részletes feltárás megtervezhető.
- E tanulmány készítésének idején Fejér megye és Székesfehérvár régészeti topográfiája még csak Dr. Siklósi Gyula kéziratában létezik, melynek térképi rajzi feldolgozása is kézirat. Tanulmányunk a KÖH hivatalos nyilvántartásán, kiegészítve a SZIKM Adattárában fellelhető adatokkal, és e

kiadatlan kéziraton alapul, mellyel kapcsolatban a szerző, Dr. Siklósi Gyula, szerzői jogait fenntartja. A régészeti lelőhelyek helyszíneinek egyértelmű, pontos behatárolása majd csak a teljes lelőhely-állomány digitális feldolgozásának ismeretében lesz lehetséges.

- E kötet Függelék c. fejezetében közreadjuk „Nevezetes lakóépületek Székesfehérváron” címmel Kovács Eleonóra levéltáros doktori disszertációjához készült kivonatos adatgyűjtését, amely kiadatlan kézirat és amelyet a szerző kizárólag e tanulmányban való közlésre bocsátott a rendelkezésünkre. Ezzel kapcsolatban Kovács Eleonóra szerzői jogait fenntartja és az adatok további felhasználása csak a beleegyezésével lehetséges. Fenti okokból Függelék csak a nyomtatott példányokban szerepel.
- Mindezekkel együtt – a tanulmány feladatából következően – olyan megállapításokat szándékoztunk tenni, melyek a szabályzatban konkrét előírások formájában megjelenve segítik elő az örökségi értékek védelmét.

Örökségvédelmi és városrendezési szempontból egyaránt fontos tervelőzmények, a teljes tanulmány vonatkozásában:

1986 – 90 Fejér Megyei Tervező Iroda – Schulz István
Székesfehérvár (városközpont) Műemléki Rehabilitációs Részletes Rendezési Terve

1995 VÁTI – TÉT – Rosival Ágnes
Székesfehérvár – Belváros – Műemléki jelentőségű terület Részletes Rendezési Terve

2002 VÁTI – S. Zlamál Ilona: Székesfehérvár – Belváros és környéke Szabályozási Terve

SZÉKESFEHÉRVÁR egyes külterület és belterület –Helyi Építési Szabályzata (HÉSZ) és Szabályozási Terve, 2004-2008.

2007 POMSÁR és Társai Építész Iroda Kft – Városov Péter, Vagner Zs.-Siklósi Gy.
Székesfehérvár MJV – Belváros és tágabb környezete kulturális örökségvédelmi hatástanulmány

Különös jelentőséget tulajdonítunk e tanulmány készítésének időszakában megjelent „alpműnek”, a Dr. Entz Géza Antal és munkatársai által összeállított SZÉKESFEHÉRVÁR könyvnek (Dehio-rendszerű műemléki topográfia), amely a MAGYARORSZÁG MŰEMLEKEI sorozat első megjelent kötete (Osiris kiadó 2009).

Jogszabályi környezet:

A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre valamint a műemlékekre vonatkozó főbb jogszabályok:

2001. évi LXIV. törvény
(2205. évi LXXXIX. törvénnyel módosított)	– örökségvédelmi törvény
1997. évi CXL. Törvény	– múzeumi törvény
149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet	– a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről
191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet	– örökségvédelmi bírságról
308/2006. (XII. 23.) Kormányrendelet	– Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról
4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet	– örökségvédelmi hatástanulmányról
3/2003. (I. 25.) NKÖM rendelet	– egyes lelőhelyek védetté nyilvánításáról
17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet	– kulturális örökség hatósági nyilvántartásáról
3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet	– a kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól
18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet	– régészeti feltárásokról
10/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet	– örökségvédelmi hivatal eljárásrendjéről

21/2007. (III. 26.) OKM rendelet

– a 18/2001.(X. 18.) NKÖM rend. módosításáról

A 2001. évi LXIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján a régészeti területeket három kategóriába lehet besorolni:

1. fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhelyek
2. nyilvántartott régészeti lelőhelyek
3. régészeti érdekű területek.

1. Védett régészeti lelőhelyek esetében:

Védett régészeti területen bármilyen, a talajt 30 cm-nél mélyebben megbolygató tevékenység végzéséhez a KÖH hatósági engedélye szükséges, függetlenül az adott beruházást egyébként engedélyező államigazgatási szerv engedélyétől. A KÖH határozatának hiányában semmilyen munka nem végezhető. Egyebekben mindenben az adott területre a régészeti védelmet elrendelő miniszteri rendeletben (a korábbiak esetében határozatban) foglaltakat kell követni és betartani. (2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) pont)

2. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében:

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak. (2001. évi LXIV. tv. 11. §)

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében minden az eddigi használattól eltérő hasznosításhoz, építkezéshez, a talaj bolygatásával járó tevékenység végzéséhez a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előzetes (hatósági vagy szakhatósági) engedélye szükséges. (2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) és (4) bekezdés a) pontjai)

Az engedélyezési eljárás miatt célszerű már a tervezés előtt a KÖH előzetes nyilatkozatát kérni, hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, halastó kialakítása, stb.) hozzá fognak-e járulni, s ha igen, akkor milyen feltételekkel. Így a később megvalósíthatatlannak minősülő fölösleges tervezés, illetve a feltárás miatt történő nem várt időbeli csúszás és költségnövekedés kiküszöbölhető vagy előre kalkulálható lesz. (2001. évi LXIV. tv. 65. § (1) bekezdés)

A földmunkával járó fejlesztésekkel a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott régészeti lelőhelyeket - a (2) bekezdésben meghatározottak kivételével - el kell kerülni. Ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tárni. (2001. évi LXIV. tv. 22. § (1)-(2) bekezdések)

A beruházás feltételeként adott esetben előírt régészeti feltárás költségei mindig a beruházót terhelik, mivel az ő érdeke a már ismert lelőhely megbolygatása. A régészeti feltáráshoz szükséges szerződést a beruházónak a területileg illetékes múzeummal vagy - amennyiben nagyberuházásnak minősül - a Kulturális Örökség-védelmi Szakszolgálattal (KÖSZ) kell megkötnie. A szerződés érvényességéhez a KÖH jóváhagyása szükséges. Magát a feltárást bármelyik, a régészeti feltárások végzésére jogosult intézmény elvégezheti, amennyiben a szerződő felek erről megállapodásra tudnak jutni. A feltáráshoz jogosult intézményeket a 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet 2. § sorolja fel.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyen a lelőhely jelenlegi használati módját csak akkor kell korlátozni, ha annak folytatásától a lelőhely súlyosan károsodhat, vagy fennáll a megsemmisülés veszélye. Ugyanez vonatkozik az ott a KÖH hozzájárulásával végzett tevékenységekre is, amennyiben ennek során előre nem kalkulálható örökségvédelmi érdek merül fel, vagy nem várt jelenség mutatkozik, a végzett tevékenységet korlátozni kell. A Hivatalnak a munka felfüggesztése esetén lehetősége van kártérítés fizetésére, kisajátítás kezdeményezésére, vagy régészeti védelem megindítására. (2001. évi LXIV. tv. 22. és 23. §; 18/2001 NKÖM rendelet 14. §)

A régészeti lelőhelyben vagy a leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kirovását eredményezi.

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek a III. kategóriába tartoznak, vagyis a bírság a kötelezettségszegés vagy a károkozás mértéke szerint 10 ezer forinttól 25 millió forintig terjedhet. (2001. évi LXIV. tv. 82-85. §; 191/2001 Kormányrendelet)

3. Régészeti érdekű területek, továbbá valamely tevékenység során bárhol újonnan észlelt régészeti lelőhely előkerülése esetében.

Régészeti érdekű területnek számít minden olyan területrész, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. E területekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a beruházás során nem várt módon előkerülő régészeti leletekkel és objektumokkal fedett területekre. Az ilyenkor követendő eljárásban a helyi önkormányzat is feladatot kap. (2001. évi LXIV. tv. 7. § 14. pont)

Amennyiben ezeken a nem ismert vagy hivatalosan nem nyilvántartott régészeti lelőhelyeken régészeti jelenség vagy lelet kerül elő, a végzett tevékenységet abba kell hagyni és a helyszín vagy lelet őrzése mellett értesíteni kell a jegyzőt, aki a területileg illetékes múzeum és a KÖH szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli. A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról. A szükséges beavatkozás költségeit (amennyiben időközben a KÖH nem regisztrált lelőhelyet a helyszínen) a feltárással jogosult intézmény köteles állni. (2001. évi LXIV. tv. 24. és 25. §; 18/2001 NKÖM rendelet 15. §)

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg, amely nemesfémek esetében nem lehet kisebb a beszolgáltatott lelet nemesfémtartalmának piaci értékénél. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik). (2001. évi LXIV. tv. 26. §; 18/2001 NKÖM rendelet 16. §)

Az örökségvédelmi hatástanulmányról

A KÖH a rendeletben foglalt esetekben és tartalommal örökségvédelmi hatástanulmány elkészíttetéséhez kötheti szakhatósági állásfoglalásának megadását.

Ez vonatkozik egyrészt a már ismert lelőhelyekre, másrészt a nagyobb felületet érintő (1 ha területet vagy 500 m² épület-alapterületet meghaladó méretű, illetve bizonyos nyomvonalas létesítményekre vagy bányatelkekre vonatkozó) beruházásokra bármely területen. Kötelező az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítése a településrendezési eljárás (településfejlesztési koncepció, településrendezési terv, helyi építési szabályzat és szabályozási terv) során. A tanulmány elkészíttetése a beruházót terheli, készítésére a nevezett rendeletben feljogosítottak vállalkozhatnak. (4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet)

A 2001. évi LXIV. tv. 66. §-a alapján készítendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet melléklete. Ugyanezen rendelet értelmében a hatástanulmány régészeti és műemléki szakterületi részét csak felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező személy készítheti. A hatástanulmány készítője jogosultságán túl egyben nyilatkozik arról is, hogy a tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Szakirodalom, forrásmunkák :

Demeter Zsófia – Gelencsér Ferenc: SZÉKESFEHÉRVÁR ANNO – A Fejér Megyei Múzeumegyesület Kiadványai 6. szám, Székesfehérvár 1990.

Demeter Zsófia – Gelencsér Ferenc: ÖRVENDEZZ, KIRÁLYI VÁROS! – A Fejér Megyei Múzeumegyesület Kiadványai 8. szám, Székesfehérvár 2002.

Fehér Géza: Török miniatúrák – Magyar Helikon – Corvina 1975.

Fejér Megye Történeti Évkönyv 22. Szerkesztette: dr. Farkas Gábor 1991,

FEJÉR VÁRMEGYE - Magyar városok és vármegyék monográfiája XXII. kötet – Magyar Városok Monográfiája Kiadóvállalat Budapest 1937.

FitzJenő: Székesfehérvár – Panoráma 1980.

Fitz Jenő – Császár László – Papp Imre: Székesfehérvár (Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1966)

Fülöp Gyula: Alba Regia – Székesfehérvár, Címerek – Pecsétek - A Szent István Király Múzeum közleményei, Székesfehérvár 1994.

Granasztói György: A középkori magyar város (Magyar História sorozat) – Gondolat 1980.

Jankó Annamária: Magyarország katonai felmérései 1763 – 1950 – Argumentum, Budapest 2007.

Juhászné Viniczai Ágnes: Székesfehérvár útjai és hídjai – Székesfehérvár Útügyi Napok kiadványa 1997.(Útgazdálkodási és Koordinációs Igazgatóság, Fejér Megyei Állami Közútkezelő Kht támogatásával)

Károly János: Fejér vármegye története IV. Székesfehérvár 1901.

Kiss Erika Mária: Séta közben – magánkiadás 2010.

Kovács Péter – Szelényi Károly: A barokk Székesfehérvárott – Magyar Képek, Budapest / F.Szelényi Ház, Veszprém, 1992-93.

Magony Imre: Székesfehérvár szobrai - Köztéri szobrok, emlékművek, kutak, épület-plasztikák, épületdíszítő elemek, emléktáblák - 2. javított bővített kiadás - MA Kiadó Székesfehérvár 2004.

Magyarország Műemlékei SZÉKESFEHÉRVÁR - szerkesztette: Entz Géza Antal (OSIRIS Kiadó Budapest 2009.)

Molnár Tibor építész, volt városi főmérnök emlékei az 1910.-1980. évek Székesfehérvárára (1985. k)

Siklósi Gyula: Adattár Székesfehérvár középkori és törökkori építészetéről – Megyei Művelődési Központ, Székesfehérvár 1990.

Török József – Legeza László: Székesfehérvár évezrede – Mikes Kiadó, Budapest 2000.

Veress D. Csaba – Siklósi Gyula: Székesfehérvár, a királyok városa – Zrínyi Kiadó, Budapest 1990.

Wathay Ferenc: Énekes Könyve – hasonmás kiadás – Magyar Helikon 1976.

Schéry Gábor: Évek, művek, alkotók – Ybl Miklós –díjasok és műveik 1953-94. ÉTK Bp, 1995

Térképi források:

Magyar Országos Levéltár térképtára, Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár, Városi Levéltár, Hadtörténelmi Térképtár (Hadtörténelmi Intézet)

Egyéb források, internetes honlapok:

Székesfehérvár MJV honlapja: www.szekesfehervar.hu

Kodolányi Főiskola honlapja: www.kodolanyi.hu

Közintézmények honlapjai, fotó
<http://szekesfehervar.linkcenter.hu/>

Ezer év története - honvédség
www.hm.gov.hu/files/9/653/szekesfehervar_tortenete.pdf

Városi Levéltár honlapja, szakirodalom felsorolás
http://www.albaarchivum.hu/id-28-ajanlott_szakirodalom.html

Szfvár története képekben – kiállítás a Városházán 2004. Hadnagy Károly
http://5let.szekesfehervar.hu/index.php?pg=news_15258

Egyházmegyétörténeti bibliográfia
<http://www.szfvar.katolikus.hu/?fm=2&m=14>

Akiknek köszönettel tartozom, hogy kéziratok, térképek, tervek átadásával, adatokkal, információkkal, jótanáccsal segítették e tanulmány megszületését:

Csburgai Horváth József levéltáros, igazgató Városi Levéltár

Demeter Zsófia történész, igazgató, Szent István Király Múzeum

Erdős Ferenc levéltáros, igazgató Fejér Megyei Levéltár

Dr. Jankó Annamária igazgató, Hadtörténelmi Térképtár (Hadtörténeti Intézet)

Kovács Eleonóra levéltáros

Igari Antal építész, megyei főépítész

Juhászné Viniczai Ágnes közlekedési mérnök

Horváth Magdolna építész, településtervező, Pécsi Építész Kör

Városy Péter építész, Pomsár és Társai Építész Iroda Kft

Kelemen Csaba mérnök

Németh Imre mérnök

Poklosi Péter tanár, Székesfehérvári Városszépítő-, és Védő Egyesület elnöke

Csuti Barbara palotavárosi lakos

A./ VIZSGÁLAT

1./ Történeti leírás, TÖRTÉNELMI BELVÁROS városrész története:

A vizsgált városrész határai (a 2009. november 24-én tartott egyeztető tárgyalás szerint)

1./ TÖRTÉNETI BELVÁROS

a középkori Belváros a várókkal, Zichy-liget a határoló térfalakkal, bírósági tömb, Piac-tér, Vörösmart-tér a határoló térfalakkal, Teleki Blanka gimnázium tömbje)

- É: Schw. Gmünd u, Honvéd u
K: Ányos Pál u, Várkörút, Prohászka Ottokár u.
D: Vak Bottyán köz
NY: Ybl M. u, Mátyás király krt, Palotai út, Vörösmarty téri páratlan sz. házak hátsókertje

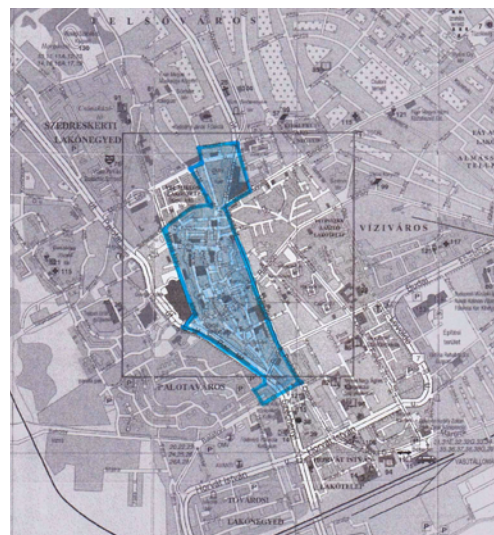
Ezen a középkori belváros határai :

- É: Koch L. u, Országzászló tér
K: Várkörút,
D: Budai út
NY: Mátyás király krt,

A Pomsár és Társai Építész Iroda Kft. által 2007-ben összeállított hatástanulmány - a továbbiakban „Pomsár 2007. hatástanulmány” – nagyobb terület (Belváros és tágabb környezete) vizsgálatával, elemzésével foglalkozott.

Pomsár 2007. hatástanulmány

Jelen hatástanulmány

A Pomsár 2007. hatástanulmány által vizsgált terület határai:

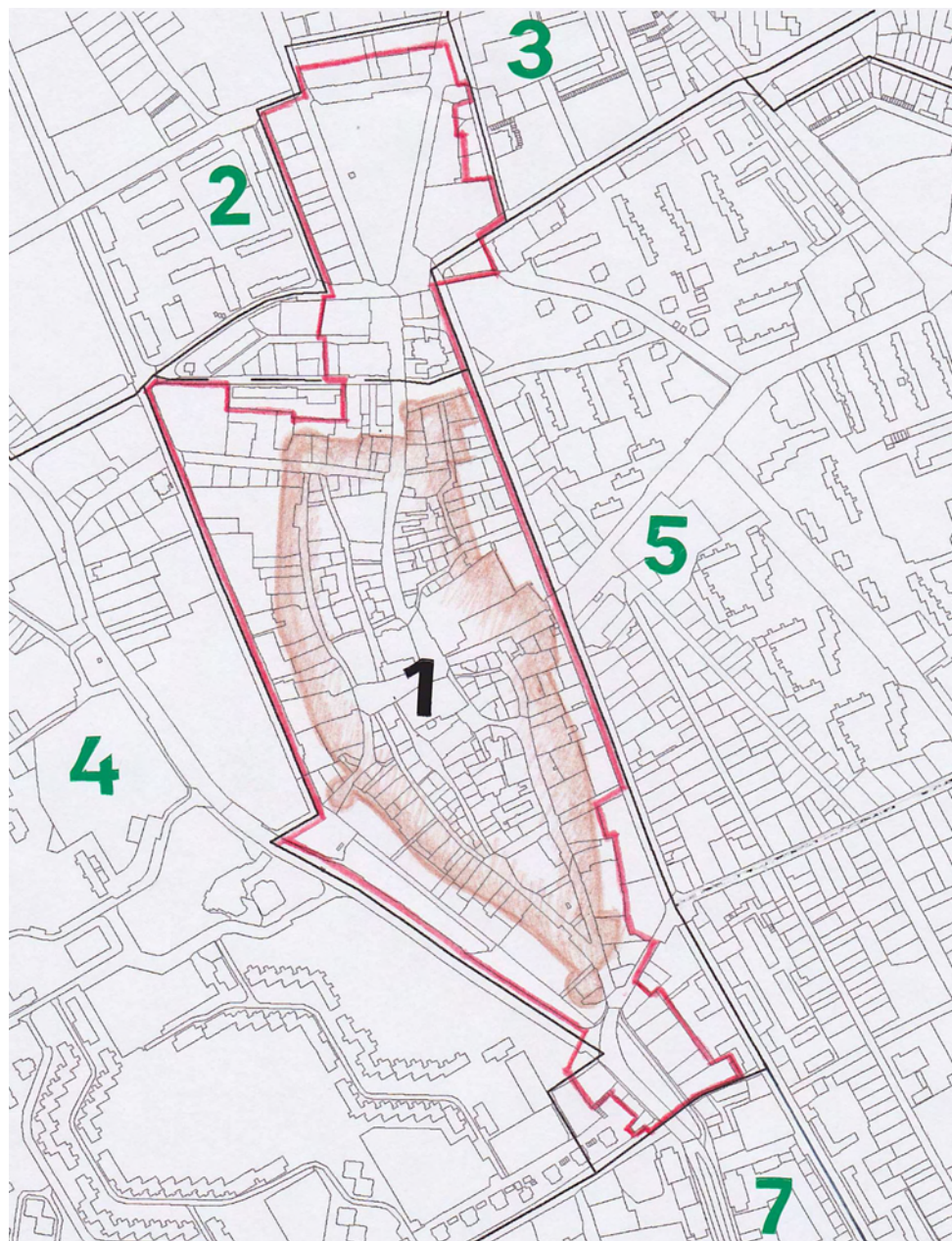
- É: Schw. Gmünd u, Mátyás Király körút, Mészöly Géza u, Malom u, Honvéd u, Ányos Pál u, Szekfű Gyula u
K: Széna tér, Rákóczi u, József u, Budai út, Lövölde u.
D: vasútállomás
NY: Széchenyi út, Vörösmarty tér, Piac tér, Palotai út,

Az jelen kötetben vizsgált területet az alábbi ábrán fekete vonallal jelöltük. A két hatástanulmány közötti területi különbségeket más városrészekhez kapcsolva elemezzük.

Északon az Ybl lakótelep a 2-3. FELSŐVÁROS része, keleti irányban a Szekfű Gyula u és Horváth István utca közötti nagy terület az 5. VIZIVÁROS, nyugaton a pláza-tömb a 4. PALOTAVÁROS kötetekben szerepel.

A vizsgált terület határa helyenként megegyezik a Műemléki Jelentőségű Terület (MJT) határával (Várkörút, Piac tér), egyéb szakaszokon eltér attól. Az eltérés általában a területen belül történik, kivétel az evangélikus templom területe, amely a Viziváros területére esik.

A helyszínrajzon barna színnel jelöltük a középkori Belváros városfalakkal határolt kúrtúrját (Castrum, Citta, Festung, die Burg)

- 1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS
- 2-3. FELSŐVÁROS és C./ KÜLTERÜLETI RÉSZ
- 4. PALOTAVÁROS
- 5. VIZIVÁROS
- 7. BÜRTELEP, VASÚTVIDÉK, TÓVÁROSI LAKÓNEGYED és környéke

MŰEMLÉKI JELENTŐSÉGŰ TERÜLETHATÁRA

1./1. A vizsgált terület elhelyezkedése a várostestben, történeti leírás, térképek

E munkarész külön mellékletben, a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE Örökségvédelmi Hatástanulmány 1. kötetében található

1./2. Székesfehérvár történelmi Belváros 20. századi története

A belvárosiasodás és a külvárosiasodás – a modern városfejlődés összefüggő folyamatai – a 19. századi Fehérváron is párhuzamosan mentek végbe. A várfalak lebontásával a belváros a vár környékére és a főútvonalakra terjeszkedett ki. Az első világháborút követő korszakban a lakosság növekménye mindenképpen a belvároson kívül jelent meg.

Az 1920-as években az új szakhivatalok elsősorban a belváros közelében frissen polgárosodott területeken épültek, majd 1927-ben már a belvárosi utcák és épületek műemléki feltárását és rekonstrukcióját is tervezték. Ennek részeredménye lett a Szent Anna-kápolna feltárása és helyreállítása, a belvárosi szintű tervek csak az 1930-as években valósultak meg.

A város középpontjában, a legsűrűbben lakott városias területen ekkor már elfogytak a beépíthető területek. Újakat, s egyben széles utakat is, a várkör csatornájának beboltozásával nyertek. Középpontban a Szent István-évre, 1938-ra való felkészülés állt, amely időpontra egy modern nagyváros kialakítását célozták meg.

A városközpontot illetően tudatosan fogtak hozzá egy városképjavító folyamathoz, amelynek alapját a Say Géza által már 1927-ben felvetett műemléki felújítás képezte, de beleértették utóbb a cégfeliratok egységesítését is. A város anyagi erejét a belvárosi rekonstrukcióra fordították. Az utcák, terek rendezésére felhasználták az ínségmunkákra átutalt központi kormányzati támogatást, illetve erre használták a polgárok befolyó adóját is. Központi támogatást vettek igénybe a nagy kiemelt beruházásokhoz: ebből készült a romkerti feltárás és az emlékhely kialakítása, a Szent István-szobor pedig egyenesen a „nemzet ajándéka” volt Szent István városa számára.

Ezeken az alapokon építkezett a modern város alapjainak letevője, Csitáry G. Emil polgármester (1931–1941), a termékeny korszakot „Csitáry-éraként szokás jellemezni. A nagy rendezési folyamat szakmai megvalósításának élén Kotsis Iván és Schmidl Ferenc építészek álltak, hozzá Hóman Bálint székesfehérvári nemzetgyűlési képviselő, miniszter révén állami fejlesztési pénzeket kaptak.

Levegős villasorral épült be a Várkörút északi szakasza, a lakáshelyzet megoldására a belvárosban is új bérházak épültek (Kotsis Iván). A belváros rendezésénél a bontás, az építés és az átalakítás eszközeivel egyaránt éltek. Bontásokkal új tereket alakítottak ki, így jött létre például az Országzászló tér, a Hősök tere, a Prohászka liget. Bonyolult telekcserékkel egy egész régi háztömböt bontottak le az Oskola utca és a Jókai utca területén, ahol a ciszterci rend új gimnáziuma, a Horthy Miklós Kultúrház (ma Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár és Csók István Képtár, Schmidl Ferenc terve) épült, illetve kis tér alakul ki, a mai Bartók Béla tér.

Rendezték a Városház teret, s ennek szempontjából a Romkert feltárása és kialakítása, valamint a Városháza tömbjének átalakítása mondható a legjelentősebbnek. A rossz vagy elrontott homlokzatú házakat átalakították, s az akkor már igen elhanyagolt állapotban lévő ferences templomot és a püspöki székesegyházat felújították. A belváros rendezésének mintaszerű alkotása volt a mai Városháza tömbjének kialakítása.

Az ásatások és a konzerválás befejezése után Lux Géza és Lux Kálmán tervei alapján készült el a középkori Romkert nyugodt, a célnak, azaz emlékek bemutatásának tökéletesen megfelelő, a városképi kérdéseket is szerencsésen megoldó épületegyüttese. A belváros új térszerkezetében jól kiválasztott és kiválóan elhelyezett köztéri szobrokat állítottak fel.

Az 1940-es városfejlesztési terv során a belváros egészét védett területté nyilvánították.

A II. világháború során a város hadművelleti területté vált, és sok kárt szenvedett. Az 50 években a nagypolitika Székesfehérvárt a háttérbe szorította. Az újjáalakuló város mind a lakóterületek, mind az iparterületek, mind a közművek, mind pedig a forgalomszervezés szempontjából teljes átépítést igényelt és az 1950-es években mindez együtt már felvetette a városrekonstrukció igényét.

A nagyvárosi fejlesztés a környező régiókból beáramló emberek tömegéinek letelepítését tűzte ki fő célul, a kivitelezésben a lakásépítés állt a középpontban. Az átalakítás első nagy rendezési tervét a Várostervezés készítette 1952-ben. A városrendezési tervhez az 1954-es beépítési javaslat (VÁTI, Ilonczai Nándor) csatlakozott, amely a fejlesztési területen nagyarányú bontást irányozott elő. A következő évtizedek városrendezési terveinek megfelelően, történelmi külvárosok teljes megsemmisítésével (Viziváros, Palotaváros) hatalmas lakótelepek épültek, öt és tízzintes panelházakkal. Bár a gyökeres változások a belvároson kívüli területen történtek, legjobban mégis a történelmi belvárosra voltak hatással. A városmag körbeépítése során elveszett a látványt évszázadokig meghatározó város-sziluett szépsége.

A védett városmag rekonstrukciójának részletes rendezési terve 1971-ben készült (VÁTI, Darnyik Sándor). célja volt, hogy a városközponti-hivatali funkció és a történelmi értékek és városképi elemek védelmét egyszerre biztosítsa. Megoldásaiban különösebb városrendezési attrakciók nélkül, elsősorban a foghíjak beépítésére koncentrált. Megtörtént a romkert térbeli kiterjesztése. 1970-es évek építkezéseinek középpontjában a város ezeréves fennállásának ünnepei álltak. 1972-ben a Belváros kibontása lett a cél, a keleti oldalán ezzel egy alközpontot kezdtek kialakítani (Alba Regia Hotel, Skála áruház, Technika Háza).

A történelmi városmag igazgatási, kulturális funkcióját hosszú távra építették ki, az igazgatási épületeket és a kulturális intézmények székházait a műemlékekben helyezték el. A kereskedelmi központi funkciók viszont kikerültek a Belvárosból az ekkor megkezdett Rákóczi utcai alközpontba. Itt új múzeum, könyvtár és sportcentrum céljaira szolgáló épületeket is terveztek, ezek nem valósultak meg. A tömegközlekedést ekkor tiltották ki a Belvárosból, egyes utcákat egyirányúsították, a gépjármű forgalom csillapítására. Hosszú távon a teljes forgalom kitiltását tervezték.

Országos jelentőségű munkát végzett az 80-as években Székesfehérvár Műemléki Rehabilitációs Rendezési Tervének készítésével a Schulz István székesfehérvári építész vezette régész, művészettörténész, levéltáros munkacsoport. Az újszerű metodika, a kutatás gazdagsága, az összes belvárosi ház felmérése és az elkészült hatalmas tervanyag ma is példaértékű és példa nélküli, minden műemléki tervezésnek azóta is alapjául szolgál.

2./ Régészeti örökség

E munkarész külön mellékletben, a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE Örökségvédelmi Hatástanulmány 2. kötetében található

3. / Természet, táj, használat – nem tárgya e tanulmánynak

4.-5.-6.-7. / Épített örökség, Védettségek, Örökségi értékek elemzése, Terület-használat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés rendszerében

E munkarész külön mellékletben, a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE Örökségvédelmi Hatástanulmány 1. és 3. kötetében található.

Székesfehérvár történelmi Belváros 20. századi története térképeken:

Klökner Péter térképe 1909.

Székesfehérvár Szabad királyi város
belsőségének térképe 1921

Szathmáry féle térkép 1934.

Katonai felmérés 1951.

1988.

légifelvétel 2000

B./ VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK

A történelmi Belváros településszerkezete egy évezreden keresztül fejlődött, mára kialakulnak tekinthető. A város egészére vonatkozó Szerkezeti Terv és a Belváros és tágabb környezetére vonatkozó Szabályozási Terv és HÉSZ a történelmi Belváros területére nem tartalmaz olyan változást vagy lehetőséget, amelyek lényegesen befolyásolják a meglévő gazdag régészeti és építészeti örökség sorsát, érvényesülését.

A Belváros közvetlen közelében viszont komolyan fennáll a lehetősége annak, hogy a tervezett lehetőségek megvalósulásával jelentős és visszafordíthatatlannak tűnő kárt szenved a történelmi városközpont éltető ereje, a kiskereskedelmi hálózat és a turisztikai vonzerő.

A 10 évvel ezelőtt a híres Felmayer textilfestő gyár ipartörténeti jelentőségű épületeinek elbontásával a belváros egyetlen, közvetlen tartalékterületén létesített pláza ezt már sajnálatosan bebizonyította. A történelmi városszövethöz való viszonya, gigantikus tömege és a gerjesztett természetellenes létforma idegen test az érzékeny történelmi városszövetben.

A Palotai út túloldalán hasonló célra értékesített „murvás parkoló” ezt a jövőt fokozottan vizionálja. A Palotaváros további csatlakozó akcióterületei, és a túloldalon a Skála áruház környéke ma még tartalékterületnek tekinthetők, alapvetően eldönthetik a Belváros sorsát.

A tervek a Belváros közlekedési forgalmának, parkolóihiányának mentesítésére nem tartalmaznak konkrét stratégiát.

C./ HATÁSELEMZÉS

1./ Történeti településhálózati követelmények

A Belváros, mint történelmi városközpont, nem elemezhető önmagában. Nem lehet eltekinteni a hajdani külvárosokra épülő városrészek közvetlen szomszédságától, a városrészek egymásra gyakorolt hatásától.

A nyugati oldalon az ezeréves műemléki belváros és az azonos korú alapokra, a középkori Sziget külvárosra ráépült Palotaváros ma két külön világ, amelyeket egy nyolcsávásra bővített, forgalmas út hermetikusan elválaszt egymástól. A kettő közötti kapcsolat az elvárható lüktetés helyett igen gyenge lábakon áll. A rendezési tervekben felkínált fejlesztési mérték az igazi nagy lehetőségek elszalasztását jelenti.

Ma még van lehetőség a korrekcióra.

Meg kell vizsgálni, miként lehet a Palotai út átmenő forgalmát szintben elválasztani a keresztirányú intenzív gyalogosforgalomtól. A megoldás nem a magasban vezetett hidakban és a csőszzerű aluljárókban keresendő. Vizionálni kell a belvárosi Várfal-park széles sétányként való szerves átvezetését a palotavárosi oldalra. A hierarchiában az embert kell a gépkocsi fölé helyezni, ehhez azonban megfelelően vezetett utak, eltérő szintek szükségesek. A néhány zebra, mint a 20 ezres lakosság egyetlen átjutási lehetősége, méltatlan, szűnjék meg.

Nincs szükség keskeny hosszú hidakra, a belvárost már nem a hajdani mocsár veszi körül...

Ezek a követelmények egy történelmi településhálózatra építkező, országos példaként fejlesztett, 21. századi nagyvárostól elvárhatók.

A keleti oldal problematikája nagyrészt a „Nemzeti Emlékhely” kérdése körül forog. Amíg a királyi bazilika maradványainak, bemutathatóságának, további feltárásának kérdését nem kezelik szakszerűen, komplex módon – területben, tematikában egyaránt -, addig az út csak az egyik zsákutcából, a másik zsákutcába fog vezetni. A fejlesztési szándék nem redukálódhat csupán egyetlen helyrajzi számú ingatlanon megvalósítandó, méretben és költségben egyaránt gigantikus monumentre.

A teendők meghatározásánál az eddiginél jóval nagyobb területet kell figyelembe venni, a tervezendő megoldások eszmei és funkcionális kisugárzása miatt. Ezért minősül ezen az oldalon, 50 méterre Szent István szarkofágjától, az egykori Alba Regia Szálló néhány évvel ezelőtti exhibicionista átalakítása helyrehozhatatlan, kártékony tévedésnek.

Ezért nem mindegy, hogy milyen sorost szánnak majd a vizivárosi Skála Áruház tömbjének.

2./ Természeti, táji hatások – nem tárgya e tanulmánynak

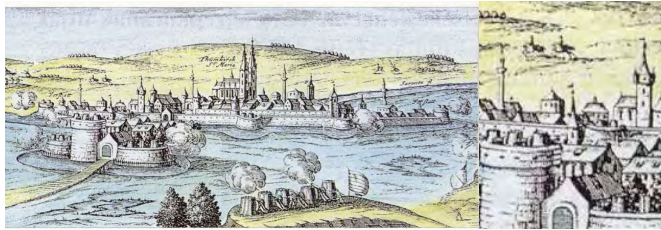
3. / Településkép feltárulásának változásai - Összkép, sziluett

Fehérvár Matrakcsi Nászuh krónikájában 1530.körül

Wathay énekeskönyv 1601.

Metszet W. Dillich rézkarca alapján 1601.

Látkép 18. század

légifotók 1930. körül

Belváros a komáromi vasút felől 1950. körül

Belváros a komáromi vasút helyétől 2010.

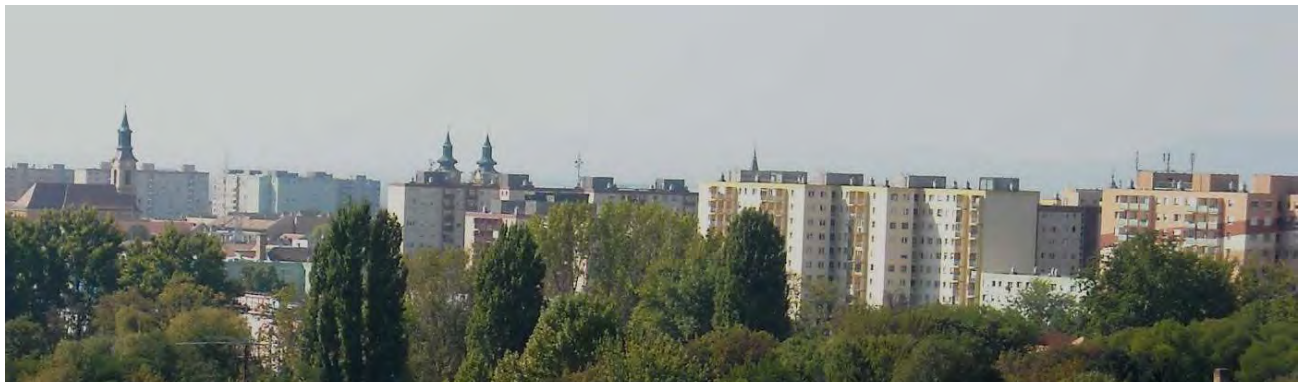
BELVÁROSI SZILUETT... Ez a kérdés harminc évvel ezelőtt valójában eldőlt.

Szent Flórián körút felől

Az öreghegyi Millenniumi emlékmű felől

Szent György Kórház hotelszárny 10. emeletéről

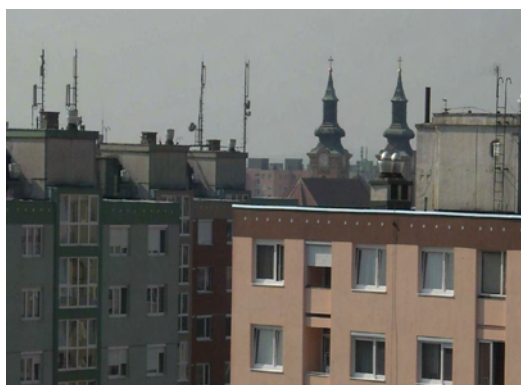

Kikindai úti nővérszálló 10. emeletéről

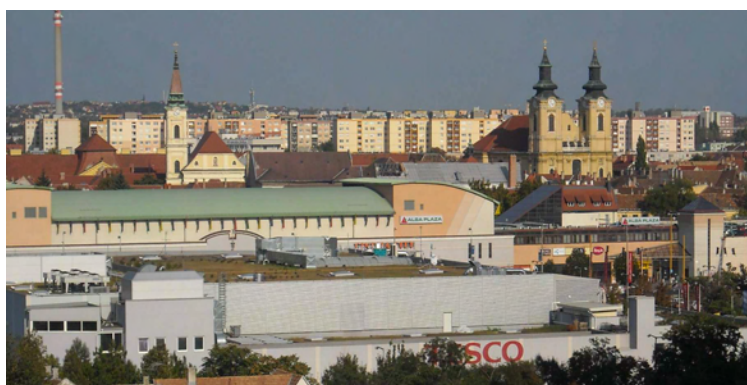
Lövölde úti lakóház 10. emeletéről

Garzonház 10. emeletéről

Ósz utcai lakóház tetejéről

Bátky Zsigmond utcai lakóház 10. emeletéről

egy Sütő utcai konyhaablakból

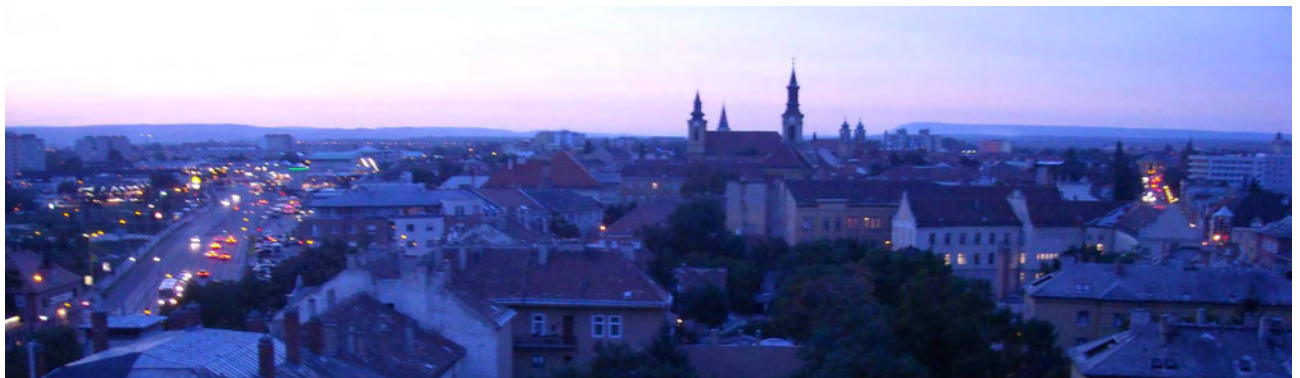
Móri úti bérház 8. emeletéről

Vörösmarty Színház teraszáról

Lottóház 10. emeletéről

Lottóház 10. emeletéről este

...még magasabbról

www.civertan.hu

4./ Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

A mai Belváros területe bőséggel fedi az egykori középkori királyi székhely erődítményként védett területét. A városfalak lebontása évszázadokkal ezelőtt több ütemben történt. Ma a falak szerepét az egykori várakok nyomvonalán létesített utak vették át.

A városfalak régészeti feltárása, a nyomvonalak hiteles rögzítése sok helyen megtörtént. Két hosszabb szakaszon a helyreállításuk következtében meghatározó látványt jelentenek. Egyéb helyüket falmaradványok, épülethatárok vagy markáns szintkülönbségek rögzítik.

Piac téri Várfal-park az egykori Palotai kapu közelében

Várfal a Prohászka ligetben a Várkörút mentén

Székesfehérvár történelmi szerepe, rangja szükségessé teszi az egykori Castrum kontúrjának kibontását, a középkori városfalak minél több helyen történő bemutatását. A műszaki és építményi adottságok ezt lehetővé teszik, a megvalósulás jelentősen nevelné a belváros vonzerejét.

A történelmi Belváros régészeti leletekben páratlanul gazdag, emiatt fokozottan fel kell hívni a figyelmet, hogy minden egyes nyilvántartott lelőhelyet érintő munkálat esetében, továbbá minden olyan esetben, amikor váratlanul régészeti lelet, vagy jelenség kerül elő, a KÖH-t értesíteni kell (ez utóbbi esetben a területileg illetékes Múzeum értesítésével párhuzamosan) Tekintettel azonban a törvényi szabályozásra, mely szerint a beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, valamint a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentőfeltárások által okozott időkiesésre egy-egy beruházás során, sajnos a nem kellően motivált felek miatt a gyakorlatban továbbra is számolni kell a régészeti jelenségek egy jelentős részének dokumentálatlan pusztulásával. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során a régészeti többletköltségek tervezése.

Bármilyen beruházás (pl. alagcsövezés, meliorálás, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag-, vagy földbányászás, magas-, vagy mélyépítés, útépités, építés, stb.) jelentős károkat okozhat a lelőhelyeken, akár teljes megsemmisülésükhöz is vezethet, ezért ezek a tevékenységek minden esetben a Hivatal előzetes szakhatósági engedélyéhez kötöttek. A hivatal saját hatáskörében mérlegeli a tervezett beruházás és az általa régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban ezek alapján engedélyezi, kikötésekkel (pl. a beruházó költségére történő megelőző feltárás, vagy régészeti felügyelet elrendelésével) engedélyezi, vagy elutasítja az engedélykérelmet. Mindezek alapján a lelőhelyekkel érintett területeket érdemes a gazdasági/ipari vagy építési területek kijelölésénél mellőzni.

Fentiek vonatkoznak a tervezési területen és a távlati fejlesztési területen fekvő lelőhelyekre és régészeti érdekű területekre is. Bármilyen földmunkával járó beruházás megvalósításához mindenképpen a Hivatal szakhatósági hozzájárulására van szükség. Még abban az esetben is, ha igazolható, hogy a beruházás máshol nem, vagy csak a költségek aránytalan megnövekedésével valósítható meg, a Hivatal hozzájárulása akkor is csak próbafeltárás, illetve ennek eredményétől függően teljes megelőző feltárás elvégzésének kikötésével várható. Ennek idő-, és pénzbeli vonzatával ezért már a tervezéskor számolni kell.

5./ Történeti térbeli rendszerek alakulása

A Belváros sorsa nem független a környező városrészek történéseitől. A történeti térbeli rendszerek itt is már kialakultnak tekinthetők. Az egyik évezredes, mivel a mai belvárosi településszerkezet, az utcahálózat és a telekosztások szövete a középkori városfalon belül, a kezdeti kialakulás óta alig változott. A másik csak harminc esztendő, hiszen a keleti Vizivárosban és a nyugati Palotavárosban is, teljesen megsemmisítették a szervesen fejlődött külvárosi beépítési rendet, hogy helyükre épülhessenek a tízsintes panelházak. Most az ezer év és a harminc között kell az értékörző és értékteremtő, élő kapcsolatot létrehozni.

Nem szabad a történelmi városközpont közvetlen szomszédságában egy attól teljesen független, azt agyonnyomó kereskedelmi (al)központot csinálni.

6./ Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében.

A Pomsár 2007. hatástanulmány a történelmi Belváros területénél jóval nagyobb városrészre elemzi a védelmet és tesz javaslatot a védelemfajta további kiterjesztésére. A fenti tanulmányt oly módon helyeztük az igényelt egységes szerkezetbe, hogy jelen kötetben (1. Történelmi Belváros) csak azokat a megnevezett objektumokat, kell figyelembe venni, melyek a történelmi Belváros határain belül találhatóak, valamint a szöveges és rajzi megállapítások is csak e területre vonatkoznak. (határokat lásd: e kötet 12. oldalán). A történelmi Belváros területén kívül található értékes elemeket a környező városrészek kötetében ismertetjük, vizsgáljuk.

6.1.-2. Országos és helyi védelem

E munkarész külön mellékletben, a POMSÁR és Társai Építész Iroda KFT által 2007. decemberben készített SZÉKESFEHÉRVÁR MJV BELVÁROS ÉS TÁGABB KÖRNYEZETE Örökségvédelmi Hatástanulmány MŰEMLEKEK ÉS MÁS ÖRÖKSÉGI ÉRTÉKEK ADATLAPJAI C. 3. kötetében található.

7./ Műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának esélyei

- A műemléki védelem alatt álló valamint védelemre javasolt objektumok hasznosítása során olyan megoldásokra kell törekedni, amelyek elősegítik az örökségi értékek érvényesülését. A műemlékké nyilvánítás a felújításhoz és fenntartáshoz szükséges pályázati források elnyerését is segítheti.

- A helyi védelemre javasolt, lakossági tulajdonú ingatlanok esetében szemléletváltásra és széleskörű lakossági tájékoztatásra van szükség. A tulajdonosok a védelmet ne tehernek, csapásnak tekintsék, hanem segítségnek és rangnak. Eddig is a tulajdonos családi kötődése, hagyománytisztelte, jó ízlése, anyagi lehetősége vagy éppen korlátja miatt maradt egy-egy régi

ház. Csupán erre építeni azonban nem elég. Szembesülni kell az örökségi érték gazdagságával és tudatosítani kell a fejekben és a „szívekben” ennek jelentőségét.

Pályázatok, megfelelő adórendeletek, és egyéb ösztönzések, a tulajdonosok identitás tudatával párosulva, sok értéket megmenthetnek, és bemutatható közkinccsé tehetnek.

Helyi védelmi rendelet, pénzügyi alap, pályázati lehetőség és egyéb ösztönzés, vagy széleskörű felvilágosítás hiányában ma bizonytalan a helyzet.

- A történelmi belváros páratlan örökségi értékét a lakóin kívül a kiskereskedelem és a turizmus tartja életben. A közvetlen közelben megvalósuló kereskedelmi nagyágyúk épp az ellenkező irányba hatnak. Sajnos már jelentkeznek a belvárosi utcákban a tetszhalott állapot jelei. Ezért rendkívüli felelősség a csatlakozó hosszú Palotai úti sáv városépítészeti kezelésének módja, vagy a Skála áruház sorsának eldöntése..

A Palotai út menti térség az ezeréves történelmi belváros közvetlen szomszédja, akár a tartalékterületének is tekinthető. Az értékes, ám építészetileg alulértékelt sáv mai megvalósult állapotában, de a további tervi lehetőségekben sem érzékelhető a törekvés a történelmi belvárossal való összhangra, a műemléki városközpont értékeinek zavartalan érvényesítésére. A rendezési tervek nem adnak korszerű városfejlesztési válaszokat a két városrész közötti kapcsolat felépítésére. Ezzel véglegesen megszűnik a lehetősége annak, hogy itt 21. századi nagyvárosi városközpontozó méltó, nagyvonalú, emberbarát városépítészeti megoldások valósulhassanak meg. Ez a probléma már egész Székesfehérvárt érinti.

Az eddigi eredményt tekintve nem csupán az értéknövelés kérdőjelezhető meg, hanem a meglévő értékek megőrzése is kockán forog. Ez a folyamat már 10 évvel ezelőtt, az Alba Pláza építésével kezdődött el.

8./ Település karakter változásának hatásai

A történelmi Belvárosban a település karakter már kialakultnak tekinthető. Törekedni kell arra, hogy a további beavatkozások során (felújítás, használati változás, foghíjbeépítés, utca-, és parkrendezés, köztéri alkotások, stb.) a meglévő örökségi értékek maradéktalanul érvényesüljenek illetve kerüljön sor újabb értékek feltárására, bemutatására.

9./ Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

A történelmi Belvárost, a kanyargó, szűk utcák lakóit, és a színvonalas turizmust kedvelőket egyaránt sújtja a megbabolázhatatlan gépkocsiforgalom és a parkoló autók „terrorja”. E régóta tudott problémák megoldása nem csupán az ezeréves városmagon belül keresendő.

Amennyire kedves a néhány művészi értékű belvárosi cégér, annyira környezetet terhelő tényező az igénytelen, érzéketlen és gátlástalan reklámerdő, ami határozottan akadályozza az örökségi értékek érvényesülését és súlyos esztétikai környezetszennyezésnek minősül.

Ez a megállapítás Székesfehérvár teljes területére vonatkozik, a történelmi városmag esetében viszont fokozottan érvényes, mivel sértik a történelmi városrész ezeréves méltóságát.

10./ Folyamatok iránya, visszafordíthatósága

Ma még visszafordítható a történelmi városmag zsákutca felé tartó városfejlődési folyamata. Elsősorban a város, ezen belül a Belváros jövőjét illető nagyvonalú vízió és határozott döntéshozói szándék szükséges hozzá.

11./ Kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei

Régészet: A jogszabályok nem írnak elő kárenyhítési vagy ellentételezési kötelezettséget arra az esetre, ha egy terület tulajdonosát vagy bérlőjét az előírások vagy a jogszabályból eredő kötelezettségei miatt hátrányok érik. Ugyanakkor semmi nem zárja ki a kárpótlás lehetőségét, ez minden esetben az érintett felek megegyezésétől függ.

Építészet: Szakszerű előzményeken és megfelelő tájékoztatáson alapuló helyi értékvédelmi rendeletre van szükség, hogy a lakosság ne érezze károkozásnak a védetté nyilvánítást. Használjanak fel ehhez minden lehetséges kommunikációs eszközt, közvetlen emberi kapcsolatot és tartalmazzon a helyi jogszabály annyi ösztönző elemet, amit a történelmi Palotaváros és Palotai út örökségi értéke megérdemel..

ÖSSZEFOGLALÁS

A székesfehérvári Belváros ezer éves története nem csupán a város, hanem az ország történelme szempontjából is meghatározó jelentőségű. A krónikákban, oklevelekben, korabeli leírásokban is rögzített városi életet, uralkodói eseményeket a feltárt régészeti leletanyag is igazolja.

A belváros mai szerkezete a középkori utcahálózatra, telekszerkezetre épül. Az egykor várfallal védett erődítés maradványai, bár a falakat már több évszázada elbontották, kirajzolják a középkori belváros határvonalait. Az egykori várakok helyén létesültek a Belvárost körülfontó mai utak.

Székesfehérvár regisztrált régészeti lelőhelyeinek nagy része a területen található. A Fejér megyei Műemlékjegyzékben felsorolt védett objektumoknak mindössze 3 %-a áll e területen kívül.

A terület mára szerkezeti és karakterében kialakulnak tekinthető, mindössze kisebb beavatkozásokra kerülhet sor (felújítás, átalakítás, használat módosítás, foghíjbeépítés, stb.) Ezek csak örökségi értékek érvényesülésével valósulhatnak meg.

A Belváros sorsa nem független a környező városrészek történéseitől. A történelmi térbeli rendszerek itt is már kialakulnak tekinthető. Míg a Belváros évezredek településszerkezet, a szomszédos Vizivárosban és a Palotavárosban a tízszintes panelházak a szervesen fejlődött külvárosi beépítési rend megsemmisítése árán épülhettek fel. Most az ezer év és a harminc között kell az értékörző és értékteremtő, élő kapcsolatot létrehozni.

A történelmi belváros páratlan örökségi értékét a lakóin kívül a kiskereskedelem és a turizmus tartja életben. A közvetlen közelében megvalósuló bevásárlóközpontok épp az ellenkező irányba hatnak. Sajnos már jelentkeznek a belvárosi utcákban a tetszhalott állapot jelei. Ezért rendkívüli felelősség a csatlakozó hosszú Palotai úti sáv városépítészeti kezelésének módja, vagy a Skála áruház sorsának eldöntése.

Javaslatok a kulturális örökségi értékek megőrzését, megújulását és fenntarthatóságát szolgáló teendőkre a történelmi Belváros területén

1./ Régészeti kutatások során előkerült, a város középkori történetét meghatározó, országos jelentőségű leletek kibontása, megfelelő bemutatása:

- A korai királyi vár és épületei

Legfontosabb feladatnak tartjuk a korai királyi vár és az egyik nagy államalapító Géza fejedelem palotájának, palotakápolnájának helyreállítását, bemutatását.

Ehhez a szükséges feladatok:

- A püspöki székesegyház melletti lépcsők (két db a Kossuth utca felé, egy a Szt Anna kápolna mellett) régészeti megkutatása, a négykaréjos templom és későbbi periódusainak régészeti kutatása.

- A régészeti kutatás alapján a négykaréjos templom falainak üvegburkolat alatti bemutatása, a fejedelmi palota romjainak láthatóvá tétele.

- A korai királyi vár és palota részleteinek bemutatása a Kossuth utca és a Szt. Anna kápolna északi falának vonalában

- az objektumokra vonatkozó információs táblák elhelyezése:

a./ Géza fejedelem, az államalapítók egyikének palotája, palotakápolnája állt e helyen. Egy lengyel forrás szerint ide temették el feleségével, Adelheiddel együtt. A később ideépített Szent Péter templomban koronázták meg IV. Bélát. Később a templom a királykoronázások állandó állomása volt.

b./ A korai királyi várat és palotát Szent István király alapította. Itt született Szent Imre herceg.

Az itt álló objektumok a magyar államalapítás korának felbecsülhetetlen értékei, történelmünk becses korszakának tanúi, melyek a turizmus fellendítésében is jelentős szerepet játszhatnak.

- Szent Kereszt kápolna

A Szent Kereszt Kápolna Székesfehérvár Árpád-kori történelmének egyik legbecsesebb, legrégebbi építménye. Alapítója Szent István vagy Aba Sámuel lehetett. A Rózsa utca 2-3-5. házak alatt a feltárt templom falai homokkal visszatöltve várják a helyreállítást. Bemutatását viszonylag csekély ráfordítással megoldhatjuk. Bemutatóhelyként, információs központként, stb. szolgálhatná az idegenforgalmat is.

- Güzeldzse Rüsztlem pasa ikergőzfürdője

Rüsztlem pasa fürdője a török hódoltság elején 1559-63 között épülhetett, korának egyik legjelentősebb fürdőépülete volt. A nemrég még turistaszállóként üzemelő utcai épület és az álló városfal romok mellett lévő középkori pincére felépítendő ház rentábilissá tehető pl. egy wellness hotel számára. Ez a hotel lehetővé tenné a hamam teljes rekonstrukcióját, hiszen a most működő budai török fürdőkből sem maradt meg nagyobb eredeti épületrész.

- Jégverem

1600 körül épült és a 18. század közepéig állt a 10x11 m alapterületű törökkori jégverem, mely korának egyedülálló példánya, a Városház tér alatt kőfalakkal épült fel. Szigetelését belső falai mentén gerendaburkolattal biztosították. Bemutatását üveg útburkolat alatt javasoljuk.

- Karakas pasa dzsámi

A Karakas pasa dzsámit a Városház térre, a Liszt Ferenc utca–Jókai utca–Megyeház utca–Oskola utca találkozási pontjára lokalizáltuk. Alapfalait az itt álló emlékmű készítésekor találtuk meg. Építője Karakas Mehmed 1618–21 között volt budai pasa, ekkor épülhetett a dzsámi.

Feltételes rekonstrukciónk szerint az épület nyolcszögű alaprajzi elrendezésű volt, belmérete kb. 11X11 m lehetett. Információ elhelyezését fontosnak tartjuk.

- Árucarnok

A város áruházát 1545-ben, árucarnokát 1558-ban említik a defterek. Az Oskola utca és a Juhász Gyula utca sarkán álló 15. századi házban levő pilléres terem igazi turistalátványosság, mint Közép-Európa legnagyobb épen maradt középkori áruháza. Mielőbbi helyreállítását és információs tábla elhelyezését javasoljuk.

- Prépostsági épületegyüttes

A Szent István által alapított koronázási templom a nagy király uralkodási idejétől egészen az 1543-as török ostromig a magyar királyság szakrális fővárosa volt. Itt voltak a keresztelők, az esküvők, koronázások és temetések. Itt őrizték a koronát, az államkincstárat és a levéltárat. Az erődített kerítésfalakon belül északon állt a préposti palota, a terület tengelyében a koronázó templom, ettől délre a kolostorkerengő mentén a káptalan.

A prépostsági épületegyüttesrel kapcsolatos feladatok:

Mivel a magyar műemléki törvény szerint bárminemű tervezés és építkezés csak a régészeti feltárások befejezésével folytatható, elsődleges szükségszerű feladatként meg kell határozni, hogy a feltárások befejezéséhez térben és időben milyen feladatokat kell elvégezni és ehhez biztosítani kell anyagi vonzatát.

A romkert kialakítása kapcsán le kell szögeznünk a következő tényeket: egyértelműen állítható, hogy a feltárások során nem került elő olyan leletanyag, mely nagyobb méretű rekonstrukciót lehetővé tenne. Ezért a romkertben az újonnan feltárt részletek megtartása mellett az 1938-as állapotok visszaállítását tartjuk szükségesnek. Természetesen a romok állandó gondozása mellett az éghajlati problémák nem okoznak jelentős kárt.

Az egykor szakrális központként működő Szűz Mária templom romjait a püspökséggel való egyeztetést követően alkalmassá kell tenni arra, hogy újra zarándokhellyé válhasson.

Egyértelmű, hogy a bazilikában feltárt sírok csontanyagát nem sikerült egzaktabb módon meghatározni, ám a csontok múzeumi raktárban, papírdobozokban történő tárolása is méltatlan az országot egykor kormányzó királyok, királyi családtagok, stb. esetében. Ezért a püspökséggel való egyeztetést követően megfelelő számú márványszarkofágban ezeket a csontokat mai templomainkban kell elhelyeznünk. A szarkofágokba tett csontok hozzávetőleges személyazonosságát a kőfelületen fel kell tüntetni. A leletanyagot és az építészeti kőanyagot, ha lehet rekonstrukcióban, be kell mutatni a királyok emlékéhez méltóképpen kialakítandó bazilikatörténelmi múzeumban.

Fontosnak tartjuk egy Magyarország Központ kialakítását - a helyszínen vagy annak közelében -, melyben az Árpád-házi és későbbi uralkodóinkhoz kapcsolódó emlékanyagunk, (tárgyi emlékek, síremlékek, koronázási jelvények, stb.) eredetiben vagy másolatban lenne elhelyezve.

A püspökséggel egyeztetve feltárásra és bemutatásra javasoljuk a nemzeti és keresztény történelmi emlékeink közül az egyik legfontosabbat, a préposti palota épületegyüttesét és a bazilika északi mellékkápolna sorát.

- Újabb királyi vár és palota, városfalak

A legrégebbi, Európában mindenütt elfogadott műemléki szabály szerint Fehérváron is szükségszerűnek látjuk a turisztika szempontját is figyelembe véve a történelmi városmagok városfalak mentén történő kibontását, bemutatását. Ez a kibontandó terület Fehérvár esetében az Országzászló tér, Várkörút, Mátyás király körút és a városfal között fekszik. A kérdéses területen többé ne adjanak ki építési engedélyt, az ott álló házakat - az értékes épületek kivételével - 30-40 év alatt bontsák le, a területen pedig parkot alakítsanak ki. Ezt megtette Pécs, Buda, Kőszeg és a burgenlandi Ruszt.

Feladat az alábbi városfal részletek bemutatása:

- Ady Endre utca, ék alakú bástya
 - Jókai utca 20., városfal és téglalap alaprajzú torony,
 - Jókai utca 8. és Városház tér 1. közötti városfal szakasz bemutatása
 - Piac tér, az Árpád-kori és a törökkori városfal a Liszt Ferenc u. és a Megyeház u. 23. között.
 - Fő utca útburkolatában az előkerült leletek jelzése,
 - Táncsics Mihály u 2-6. között a városfal, a Monostor bástya és az ötszög alakú torony,
 - Bástya utca 15. (szoborpark), a IV. Béla által építtetett és lakott, egyedülálló újabb királyi vár és palota részleteinek feltárása és bemutatása, stb.
- Utcanévadás

Tekintettel Székesfehérvár rendkívül gazdag múltjára, a városszerkezeti hagyományokra, az új utcanevek meghatározásánál az eddiginél jobban kell támaszkodni a hajdani történelmi elnevezésekre, illetve egyes nagyhagyományú elnevezéseket vissza kell állítani.

2./ További felmérések, vizsgálatok, dokumentációk készítése a műemléki védelemre javasolt egyedi objektumokról és a dokumentációk felterjesztése a KÖH Védelmi Osztályára, a vonatkozó jogszabálynak megfelelően

3./ Műemléki védelemre javasolt összefüggő területek részletes felmérése, vizsgálata, további elemzése a védelem mértékének meghatározása céljából. A Belváros esetében ez a javaslat a Várkörúti villasorra vonatkozik.

4./ Önkormányzati rendelet megalkotása a helyi értékvédelemről, a vonatkozó jogszabály figyelembe vételével.

A helyi értékvédelmi rendelettel védendő örökségi elemek listájának véglegesítése az örökségvédelmi hatástanulmány egyes kötetében összeállított javaslatok alapján, majd a védelem beépítése a város rendezési terveibe.

Helyi egyedi védelemre javasolt épületek, építmények felmérése, szakszerű komplex vizsgálata és dokumentálása a védelem tárgyának és mértékének meghatározása céljából.

5./ A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2008. május 15-én tartott ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította 37/2008. számú határozatával az alábbi sírokat Fejér megyében. (Magyar Közlöny 2008/42.), ezen belül Székesfehérváron:

Középkori Bazilika, Romkert Magyar királyok sírhelye

Székesegyház

altemplom Horváth János - székesfehérvári püspök, teológus, író, költő, egyházi lapszerkesztő, az MTA tagja

altemplom Nagy Ignác, séllyei - Székesfehérvár első püspöke, egyházi író

altemplom Shvoy István - gyalogsági tábornok, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka

Nagyboldogasszony templom

altemplom Marosi Arnold Mihály - ciszterci szerzetes, régész, muzeológus; a pécsi, majd a székesfehérvári Városi Múzeum megalapítója és igazgatója

altemplom Platz Bonifác Ferenc - ciszterci szerzetes, pedagógus, természettudományi, egyiptológiai és egyházi író; főiskolai tanár, tanárképző-igazgató, tankerületi főigazgató, az MTA tagja

E sírokról, síremlékekről, ezek kezeléséről, sorsáról a vonatkozó jogszabályok rendelkeznek. (2001. évi LXIV. „műemléki” tv., 1999. évi XLIII. törvény, 146/1999. (X.1.) Kormányrendelet, stb.)

6./ Szembesülni kell azzal, hogy Székesfehérvár ezeréves történelmi belvárosa, - az ún. „ékszerdoboz”, ami az ország egyik legrégebb településmagja, sőt hazánk egykori „fővárosa” - más hasonló városok központjaival összehasonlítva, ma méltatlan állapotban van, valójában elhanyagoltnak és néptelennek, akár „halottnak” is tekinthető. Tárgyilagos őszinteséggel, tabutémákat sem megkerülve, fel kell tárni ennek okait. A problémahalmaz rendkívül összetett és főként az utóbbi 40, illetve 20 év történéseiben keresendő, úgymint:

- brutális településszerkezeti beavatkozások a környező történelmi külvárosokban és a belváros határain,
- településszerkezeti kapcsolat hiánya a mai határoló városrészekkel,
- közlekedés, parkolás megoldatlansága, gyalogos közlekedés alulértékelése,
- tulajdonviszonyok és szociális kérdések,
(az utóbbi 2 évtized koncepciót és kontrollt nélkülöző ingatlanértékesítéseivel a város komoly szabályozási eszközt engedett ki a kezéből)
- a belvároshoz közeli megvalósult és tervezett multi bevásárló központok végzetes hatása,
- a belvárost éltetni hivatott kiskereskedelem és vendéglátás helyzete,
- utak, terek, homlokzatok műszaki állapota, esztétikai színvonala,
- zöldfelületek, fásítás hiánya, a meglévők erősen kifogásolható állapota,
- turisztikai infrastruktúra hiánya (vendéglátás, WC-k, köztéri ülőhelyek, ivókutak, korszerű és esztétikus információs eszközök, többnyelvű tájékoztatás, stb)
- városképi sebek,
- jogszabályi lazaságok, hiányosságok, stb.

7./ A székesfehérvári belváros legtöbbet vitatott kérdése a Nemzeti Emlékhely problémaköre. Az utóbbi években felmerült megoldások súlyos ellentmondásokkal, tévedésekkel terheltek, alapjaiban nélkülözik a városszerkezeti kapcsolatok átgondolását. Az alkotásokat, terveket kemény szakmai és lakossági kritikák érték. Sajnálatos, hogy az országos jelentőségű ügy a magasztosság helyett ismét hírhedtté, botránykövé vált.

Határozott véleményünk, hogy a Szent István építette bazilika romjainak és az ott fellelt királyi csontoknak hatalmas méretű, költséges monumenttel való végleges lezárása, a romterület és a környék jelen állapotában – szoros összefüggésben a fentiekben javasolt vizsgálatokkal – ma még nem időszerű. Végleges döntésként sem tűnhet kedvező megoldásnak.

A véglegesnek elfogadható megoldás „beéréséig” a terület méltóságát, szakralitását célratörő, ám egyszerű eszközökkel, szerényebb beruházási és fenntartási költséggel máris meg lehet teremteni. Ilyen a környezet rendje, a folyamatos gondoskodás, az akadálytalan láthatóság biztosítása, az ideiglenes téli védelem, a közérthetőséget szolgáló korszerű információs eszközök elhelyezése, a figyelem felkeltése izléses, de „könnyed” művészeti megoldásokkal (eredeti zászlók másolata, drapériák, táblák, szobrok, kegyeleti helyek, ülőhelyek, árnyékolók, világítás, vetítések, stb.), történelmi előadások, egyházi rendezvények, falvetítések, időszakos zenei aláfestés, lézeres „építkezés”, egyéb méltó programok, stb.

Közben folytatni és dokumentálni kell a régészeti feltárást az egykori szakrális központ teljes területén. Megfelelő tudományos eljárásokkal azonosítani kell az uralkodók földi maradványait, amennyiben még lehetséges. Komplex vizsgálatok eredményére támaszkodva céltudatos, bátor beavatkozások végezhetők a környezetben (az értelmezést akadályozó új építmények, mellvédek eltávolítása, a bazilika történetéhez méltó múzeum megépítése, nézőtérként is használható, barátságos gyalogos sétány kiépítése, szükséges bontások, magaspontok létrehozása a romok felülnézetének érzékelésére, dramaturgiai szempontból is helytálló bejáratok kialakítása, stb). Több ütemben megvalósítva a tágabb környezetet is alkalmassá kell tenni az infrastruktúrális igények kielégítésére.

A romterületen belüli „látványos emlékmű-építés” – ha indokolt lesz - csak a feltárás befejezése és végleges értékelése, a földi maradványok beazonosítása után, mintegy „slusszpoénként” jöhet szóba.

8./ Történelmi adósságunk a középkori Belváros egykori határainak kihangsúlyozása, emellett a mai élet megköveteli a városszag településszerkezeti elszigeteltségének feloldását is. Ezért az egyik teendő a már megtalált városfalak műemlékileg hiteles bemutatása, lehetséges

hasznosítása, további feltárása, bástyák, kapuk, hidak, árkok jelzése, st. (a Liszt Ferenc utca torkolatában már elkezdődött).

Másrészt a műemléki Belváros és az egykori külvárosok közötti méltó összeköttetés megteremtésére újszerű, nagyvonalú megoldásokat kell kidolgozni. A gépkocsi forgalom térszint alá rendelése és felette sétányszerű kialakítással a gyalogosok szintbeli átvezetése kulturált, élményszerű kapcsolatokat eredményez (Palotaváros – Piac tér, Viziváros – Várkörút, Zichy-liget – Stéger F. u.). Ehhez a Palotai út menti sáv komplex felülvizsgálata szükséges a Garzonháztól a STOP étteremig terjedő szakaszon.

9./ Egyre közismertebbé válik a műemlékek és a turizmus szoros kapcsolata, melynek eredményeként az idegenforgalomból keletkező haszon az értékek helyreállítását, üzemeltetését segítheti. Székesfehérvár gazdag múltjával, kedvező adottságaival bőven kínálja a látogatható helyszíneket az érdeklődő helyi lakosság és a jövedelemtermelő turisták számára egyaránt.

A belváros turisztikai vonzerejét jelentősen növelni kell és a meglévő lehetőségek jobb kihasználása javasolt.

10./ Az értékek szakszerű helyreállításán, méltó hasznosításán kívül az ismeret terjesztése, népszerűsítése is elmaradhatatlan. A megfelelő helyszíneken emléktáblákkal, esztétikus feliratokkal, egyéb korszerű informatikai eszközökkel kell tájékoztatást adni. Kovács Eleonóra levéltáros készülő doktori disszertációjában házanként feldolgozta a belvárosi utcák híres szülőtteinek, lakóinak, eseményeinek történetét. Ez a munka, melynek kivonatát a hatástanulmány ezen. kötetében függelékként közreadtuk, alapja lehet ennek a kezdeményezésnek.

Turisztikai célú tájékoztató kiadványok is készítenők a fontosabb látnivalókról. Sztereotípiáktól mentes, igényes, művészi képeslapok, poszterek is a város jóhíréért szolgálnak.

Az örökségi értékek megbecsülését és ismertté válását szolgálják igényes albumok kiadása, pl. a város híres személyiségeiről, az érdekes belvárosi házak történetéről, a történelmi temetők művészi értékű síremlékeiről, a hajdani szőlőkultúra építészeti emlékeiről, a fehérvári „modern”-ről, kiváló helyi építészeti munkásságáról, stb.

11./ A város magaspontjairól készített fotóanyagunk felbátorít arra, hogy javasoljam kilátók, kilátóteraszok, egyéb magaslatok kiépítését, a Belvárosban és környékén tetőszintű éttermek létesítését (Belváros környéki magaspontok, tornyok, színházi terasz, romkert környezete, stb).

12./ Székesfehérvár kül- és belterületén az óriásplakátok, festett lepedők, igénytelen feliratok féktelen terrorja tapasztalható, az alól még a történelmi Belváros sem kivétel. Szinte akadály nélkül kerül bármi az út szélére, homlokzatokra, tetőkre, oszlopokra, úttestek fölé. A jogszabályi lazaság miatt nehezen kontrollálható a folyamat. Újabban a nagyrészt közpénzen felújított panelhomlokzatokon a lekerülő állványt azonnal felváltják a teljes falat beborító, a köz számára egyébként teljesen érdektelen, izléstelen, rikító táblaerdők. Ez a látvány a történelmi Belváros közvetlen közelében is érzékelhető.

Mindez súlyos esztétikai környezetszennyezés!

(Mondandóm érzékeltetésére példaként javaslom megtekinteni a Budai utat, a Horváth István utca és Szécsényi úti kereszteződést, a műemléki értékű „vasalóházat”, a Hági sörözőt és a Várkörúton a Romkerttel szemben a város egyik legszebb vaskerítését.)

A jelenség, amely méltatlan a város történelmi rangjához, nem csupán a szépérzékét bántja, hanem a turisztikai vonzerő tekintetében is komoly csökkentő tényező. Megszüntetésére hatékony országos és helyi rendeletek, esetleg bátor adópolitika és kitartó kommunikáció szükséges.

13./ A kulturális örökség részét nemcsak a régészeti, építészeti és a köztéri művészeti objektumok jelentik. Kincsként kell kezelni azokat a képző-, és iparművészeti alkotásokat is, melyek az épületek falain belül találhatóak. A kulturális javak védelméről a 2001. évi LXIV. „műemléki” törvény 3. fejezete rendelkezik.

Tanulmányunk ezen kulturális javak számbavételével, elemzésével nem foglalkozik, lévén nem a szakterületünk. Összefüggésben az épített örökséggel azonban megjegyezzük az alábbiakat:

- Aba Novák Vilmos „Francia-magyar történelmi kapcsolatok” című pannója – melynek láttán Picasso elismerően felkiáltott: „Ki ez a barbár zseni? – az 1938-as párizsi világkiállításon Grand Prix-t nyert. A grandiózus alkotás az akkoriban Székesfehérváron építendő Horthy Miklós Kultúrház számára készült, illetve a tervező, Schmidl Ferenc építész az épületet a pannó méreteinek, művészi érvényesülésének figyelembe vételével formálta meg. A híres alkotás szomorú sorsa, hogy festett fatáblái félévszázadon át ennek a háznak a pincéjében korhadtak, szúvasodtak. Az épületet ma Csók Képtárként és Vörösmarty Könyvtárként ismerjük, amely 2001. óta műemléki védelem alatt áll a homlokzatán és a benne lévő képzőművészeti alkotásokkal, így Aba Novák Vilmos alkotásával együtt. 2000-ben a pannót a legendás művészettörténész nagyszony, Supka Magdolna szívósságának köszönhetően az akkori kormányzat restauráltatta. A helybéli illetékesek hosszas fintorgása után a monumentális alkotás csak a következő évben került fel, - mint a ház elválaszthatatlan része -, az őt megillető, eredetileg is neki szánt helyre. Aba Novák Fehérvárnak szánt, világhírű pannója azóta viszont többet van szürke vászonfüggönnyel letakarva, mint nem, hogy a terem helyet adhasson időszakos, eseti kiállításoknak.

- Kohán György, híres festőművész születésének ebben az évben ünnepeljük a 100. évfordulóját. Az országban több helyen nagyszabású kiállításokkal emlékeznek meg róla. 1965-ben az akkori kulturális kormányzat Székesfehérvárnak adományozta egy alkotását: az egykori SZMT székház kultúrtermének falára elhelyezték a Háború emléke c.nagyméretű mozaikot, melyet a művész 10 méter hosszú szénrajzáról készített az Etyeken élő Csákvári Nagy Lajos szobrász és Csókos Györgyi textilművész. A képzőművészeti szakzsargon a monumentális művet „magyar Guernica” néven tartja számon. Hangulatában minden bizonnyal nem ez a tér volt a legideálisabb helyszín e megrázó alkotás részére. Az utóbbi évtizedekben bálavásárookra használták a termet, majd válaszfalakkal több részre osztották. Az épület ma magánkézben van. Legfrissebb kutatásaim szerint 2004-ben leszedték a mozaikot a falról és ma Kohán György szülővárosában, Gyulán látható, méltó módon, köztéren kiállítva.

- A már elhunyt székesfehérvári képzőművészeknek nincs állandó kiállítóterme vagy emlékszobája. Áron Nagy Lajos, M. Tóth István, Ballagó Imre, Pallay József, Takács Imre, Lendvai Antal lezárt életművei szinte sehol sem láthatók. Székesfehérvár értékes örökségnek részeként a műemléki Belvárosban lenne a helyük, összegyűjtött és mindenki számára megtekinthető módon.